

## พัฒนาการของเศรษฐกิจทุนนิยมเมืองปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน\*

### Development of capitalist economy in Pai, Mae Hong Son Province

|           |          |          |
|-----------|----------|----------|
| Received: | August   | 14, 2018 |
| Revised:  | February | 7, 2019  |
| Accepted: | February | 8, 2019  |

สิริวรรณ สิริวนิชย์ (Siriwan Sirawanit)\*\*

#### บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคม ที่ส่งผลต่อการกำเนิดระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเมืองปาย โดยมีประเด็นศึกษาวางอยู่บนสมมติฐานสองประการคือประการที่หนึ่ง จากลักษณะทางภูมิศาสตร์กายภาพของ “เมืองปาย” จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นที่ราบขนาดใหญ่ระหว่างหุบเขาและมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ จึงเป็นเหตุให้เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ที่ตั้งมาตั้งแต่อดีตทั้งด้านการติดต่อคมนาคม ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย ประการที่สอง ในช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา “เมืองปาย” มีฐานะเป็นเมืองขนาดเล็กและอยู่ชายขอบของการพัฒนา จนกระทั่งเกิดกระแสการท่องเที่ยวในช่วงหลังปีพ.ศ. 2530 เป็นต้นมา<sup>1</sup> “เมืองปาย” จึงได้เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

**คำสำคัญ :** ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ, เศรษฐกิจทุนนิยม, ปาย, แม่ฮ่องสอน

---

\* บทความนี้เขียนขึ้นจากประสบการณ์การทำงานวิจัยด้านผู้ช่วยนักวิจัยด้านประวัติศาสตร์ ในโครงการสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในช่วงปีพ.ศ. 2551-2552 โดยมี รศ.ดร.รัศมี ชูทรงเดช เป็นหัวหน้าโครงการฯ

\*\* อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร E-mail: siriwan\_kor@hotmail.com

<sup>1</sup> การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประกาศนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นปี Visit Thailand Year โดยในช่วงเวลาแรกเมืองปาย เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวฝรั่งว่าเป็นเมืองเล็ก เงียบสงบ ที่พักราคาถูก ต่อมาเริ่มมีนักท่องเที่ยวสะพายเป้(backpackers) เข้ามาแต่ยังไม่มาก และเมื่อรัฐบาลส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน ชูจุดขายกะเหรี่ยงคอยาว พุงบัวตอง เมืองสามหมอก ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2530 ส่งผลให้นักท่องเที่ยวรู้จักเพิ่มมากขึ้น เริ่มมีนักท่องเที่ยวไทยและยุโรป เดินทางเป็นทัวร์รถตู้แวะพักทานข้าว ซึ่งเป็นจุดกึ่งกลางระหว่างเชียงใหม่กับอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

## Abstract

This article has focused on studying to the economic and social, which was affect on the origin of capitalist economy in Pai. This issue is based on two assumptions. Firstly, physical geography of Pai, located in Mae Hong Son Province. It is a large area of valleys and wide natural in abundance. As a result from those reasons, the city have distinguished location, such as, communication, transportation and barter with the locals for natural resources. Secondly, after World War II, Pai was a small town and marginalized city. It was untill, tourism blooming in 1987. Pai is become a well-known for the tourist destination in Mae Hong Son Province.

**Keywords :** Economic History, capitalist economy, Pai, Mae Hong Son

## บทนำ

เมื่อกล่าวถึงอำเภอปาย หลายคนคงนึกถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดแม่ฮ่องสอน พร้อมกับภาพของนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามาสัมผัส หลงใหลกับความงดงามทางธรรมชาติที่โอบล้อมด้วยหุบเขา ตลอดจนสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ซึ่งได้รับความร่วมมืออย่างดีจากนักลงทุนและผู้ประกอบการ ที่ดำเนินรูปแบบการบริการภายใต้กรอบคิดที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีรสนิยมหลากหลายและแตกต่างกันไปตามอายุ เพศ เชื้อชาติ ฐานะทางเศรษฐกิจ ค่านิยมทางสังคม วัฒนธรรม ปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้ คงเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งการแพร่กระจายของกระแสนิยมและเทคโนโลยี และการเคลื่อนย้ายคน เงินทุนเข้ามาในพื้นที่เมืองปาย แต่สิ่งเหนืออื่นใดที่ช่วยให้เรารับมือ เรียนรู้ ต่อกระแสความเปลี่ยนแปลง คือต้องทำความเข้าใจต่อการพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ เงื่อนไขภายในและภายนอกที่สนับสนุนการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยม เพื่อช่วยให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และผลกระทบที่มีต่อคนในพื้นที่ จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นที่มาและความสนใจของผู้ศึกษาในการเขียนบทความเรื่องนี้ โดยใช้วิธีการศึกษาจากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ในพื้นที่ศึกษาเมื่อคราวทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัยด้านประวัติศาสตร์ในโครงการสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในช่วงปีพ.ศ. 2551-2552

## แอ่งที่ราบปาย: เมืองชายขอบของภาคเหนือ

เมืองปาย มีลักษณะกายภาพเป็นพื้นที่ราบแอ่งกระทะ ที่เรียกว่า “แอ่งปาย” ซึ่งล้อมรอบด้วยภูเขา ด้านเหนือ ติดกับจังหวัดตองกื สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ มีสันดอยหลวงเป็นเส้นกั้นพรมแดน ทางด้านทิศใต้ติดกับตำบลวัดจันทร์ อำเภอแม่แจ่มและอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันออกติดกับตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และทิศตะวันตก ติดกับตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมืองและอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีเทือกเขาดอยหนองวากันเขตแดน ภูมิประเทศของเมืองปาย อยู่ในหุบเขาที่ราบกว้างใหญ่ โอบล้อมด้วยเทือกเขาสลับซับซ้อน ล้วนเป็นต้นกำเนิดลำน้ำปาย ซึ่งเป็นลำน้ำสายใหญ่และลำห้วยสาขาจำนวนมาก

มาก ต้นน้ำปายอยู่ระหว่างรอยต่อของเทือกเขาถนนธงชัยกับเทือกเขาแดนลาว ในเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอปาย น้ำไหลลงทางใต้ผ่านหุบเขาต่างๆ ผ่านมายังอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และไปบรรจบกับแม่น้ำสาละวิน ที่รัฐคะยา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ มีความยาวประมาณ 180 กิโลเมตร เมืองปายจึงเป็นแอ่งที่ราบลุ่ม แม่น้ำปายจากแนวเหนือถึงใต้ประมาณ 15 กิโลเมตร ด้วยสภาพภูมิประเทศดังกล่าว ทำให้ในฤดูฝนมีน้ำฝนจำนวนมากไหลหลากลงมาตามลำน้ำสาขาและลำน้ำปายไหลล้นขึ้นท่วมพื้นที่ริมสองฟากตลิ่งทุกปี เมืองปายเป็นอำเภอชายแดนของประเทศไทย ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมสหภาพพม่า และยังเป็นอำเภอหนึ่งที่ถูกจัดให้เป็นอำเภอในท้องถิ่นทุรกันดารของกระทรวงมหาดไทย (สถาบันวิจัยสังคม, 2525: 11) ต่อมาถูกยกฐานะให้เป็น “อำเภอปาย” เมื่อปีพ.ศ. 2454 และแต่งตั้งให้หลวงเจริญเขตเขลางค์นคร (นายสอน สุขุมมินทร์) เป็นนายอำเภอปายคนแรก

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนในแอ่งที่ราบปายเริ่มมีพัฒนาการชัดเจน ตั้งแต่ช่วงพ.ศ. 2435<sup>2</sup> เป็นต้นมา เนื่องจากเป็นช่วงเวลาของการคลี่คลายข้อพิพาทปัญหาชายแดนระหว่างล้านนาไทยกับอังกฤษ ในกรณีปัญหาการปักปันเขตแดนบริเวณเชียงใหม่ตะวันตก ตลอดจนการอ้างสิทธิอำนาจการปกครองหัวเมืองต่างๆ รวมทั้งคดีความระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับสยาม ซึ่งปัญหาหลายประการดังกล่าวได้เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่อังกฤษ เข้ามาทำไม้ในบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน และฝั่งตะวันตกของเชียงใหม่ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2400 พัฒนาการของชุมชนในระยะนี้ เกิดขึ้นภายใต้บริบทของการสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองภายใต้การปกครองของล้านนาและรัฐบาลสยาม ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจภายในและภายนอก กระบวนการต่างๆ เหล่านี้ ส่งผลให้เมืองปายมีสถานะเป็นเมืองชายแดนที่มีความสำคัญในด้านทรัพยากรทางเศรษฐกิจและการเมืองต่อรัฐบาลสยามอย่างมาก

### ภูมิหลังการกำเนิดระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในเมืองปาย

ในงานศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจในภาคเหนือที่ผ่านมามักมองการเข้ามาของระบบทุนนิยมจากเงื่อนไขการสร้างเส้นทางรถไฟสายเหนือ เมื่อทางรถไฟมาถึงลำปาง พ.ศ. 2459 และถึงเชียงใหม่ พ.ศ. 2464 ส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางการค้าระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯ และส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมภาคเหนือเป็นอย่างมาก ตลอดจนเกิดการขยายตัวของชุมชนเมืองระหว่างเส้นทางรถไฟสายเหนือ แต่จากบริบทของพื้นที่อำเภอปาย ที่มีข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์ที่ตั้ง ส่งผลให้รูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะพื้นที่ชายขอบของอำนาจรัฐและที่ตั้งชายแดน ซึ่งมีข้อจำกัดด้านที่ตั้งปิดล้อมด้วยเทือกเขาดังกรณีของแม่ฮ่องสอน ที่เป็นจังหวัดชายแดนติดต่อกับประเทศพม่า ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทิวเขาสูงสลับซับซ้อนและล้อมอยู่รอบด้าน ทำให้การคมนาคมทางบก ระหว่างเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน เป็นไปด้วยความยากลำบาก แม่ฮ่องสอนจึงมีสภาพเป็นเมืองปิดและถือว่าเป็นเมืองโตช้าในภาคเหนือเหมือนกับจังหวัดพะเยา แพร่และน่าน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวร่วมกันคือ ความเป็นเมืองขนาดเล็ก อยู่ชายขอบ

<sup>2</sup> ปี พ.ศ. 2435 บริษัทบอมเบย์เบอร์มา เข้ามาดำเนินกิจการทำไม้สักในภาคเหนือ ส่งผลให้เกิดกลุ่มคนเข้ามาในเขตป่าไม้สัมปทาน ป่าไม้ทั้งกลุ่มพ่อค้าไม้ชาวไทยใหญ่และแรงงานรับจ้าง เช่น กะเหรี่ยง ขมุ เป็นต้น ผู้เขียนมองว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสะสมทุนจากการทำไม้ของกลุ่มพ่อค้าไม้ชาวไทยใหญ่นกลายเป็นนายทุนท้องถิ่นกลุ่มแรกในช่วงเวลาต่อมา

ของเมืองหลักและถูกกำหนดให้เป็นเมืองพัฒนาภายหลัง (สรสวดี อ่องสกุล, 2551: 622) ดังนั้นผู้ศึกษาต้องการนำเสนอมุมมองอีกด้านหนึ่ง เพื่อช่วยให้เห็นปัจจัยของการเข้ามาและการก่อตัวของทุนนิยมในพื้นที่เมืองปาย โดยพิจารณาประเด็นสำคัญสองประการคือ การทำไม้สักและกลุ่มพ่อค้า และการขยายตัวทางการค้า โดยเฉพาะการค้าทางบกระหว่างภาคเหนือกับพม่า ซึ่งอาจช่วยให้เข้าใจถึงการเข้ามาของกลุ่มทุนการค้า ตลอดจนเงื่อนไขของความสำเร็จในการสะสมทุนและเป็นเงื่อนไขสู่การพัฒนาเป็นทุนท้องถิ่นของเมืองปาย ดังนี้

1) *การทำป่าไม้และกลุ่มพ่อค้า* เศรษฐกิจการทำไม้สักในภาคเหนือมีความสำคัญอย่างมากมาตั้งแต่ พ.ศ. 2435 ที่บริษัททำไม้ต่างชาติเข้ามารับสมัครทานตัดไม้สักในประเทศไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือที่มีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ตามธรรมชาติ จากการศึกษาประวัติศาสตร์การทำไม้พบว่าเริ่มต้นขึ้นราวพ.ศ. 2383 โดยชาวมอญ พม่า เดินทางเข้ามาฝากตัวกับเจ้านายเมืองเหนือ และได้รับอนุญาตให้เข้าสัมปทานป่าไม้ในบริเวณเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ต่อมาหลังจากพ.ศ. 2428 เมื่อพม่าตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ป่าไม้ในพม่าเริ่มลดน้อยลง บริษัทการค้าของอังกฤษที่เคยทำป่าไม้ในพม่าจึงขยายกิจกรรมทำป่าไม้ในล้านนา (ชัยโณม สุนทรสวัสดิ์, 2521: 225) เริ่มต้นด้วยบริษัทบริติชบอร์เนียว จำกัด ในปีพ.ศ. 2432 บริษัทบอมเบย์เบอร์มาในปีพ.ศ. 2435 และต่อมาบริษัทสยามฟอเรส ก็เข้ามาดำเนินการ โดยบริษัทที่มีบทบาทมากที่สุด คือ บอมเบย์เบอร์มา รองลงมาคือ บริติชบอร์เนียว นอกจากนั้นก็มีผู้ทำป่าไม้รายย่อย เช่น ชาวพม่า ไทใหญ่ ขุนนางไทยและเจ้านายเมืองเหนือ เจ้าผู้ครองนครจะเป็นผู้สัมปทานป่าโดยตรง และผู้ที่รับสัมปทานป่าไม้ต้องเสียเงินค่าสัมปทานต่อ โดยเฉพาะป่าไม้สักในเขตลุ่มน้ำสาละวินที่เป็นพื้นที่ป่าไม้สักที่อุดมสมบูรณ์มาก รวมทั้งป่าแถบเมืองปาย ป่าท่าต่าฝิง ป่าแม่เยะ ป่าสะเคิม ป่าแม่เมย และป่าเมืองยวม ต่างก็มีอาณาเขตอยู่ใกล้เคียงแม่น้ำสาละวินทั้งสิ้น (นคร พันธุ์ณรงค์, 2540: 88-89)

บริษัทป่าไม้ของอังกฤษเป็นบริษัทที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองมาก กล่าวคือดินแดนทั้งสองฟากแม่น้ำสาละวิน เป็นดินแดนที่มีการปกครองที่เป็นอิสระก่อให้เกิดการแย่งชิงอำนาจและทรัพยากรอยู่เสมอ และการที่อังกฤษมีผลประโยชน์ทางด้านป่าไม้อยู่ในบริเวณฟากแม่น้ำสาละวิน จึงต้องการมีอิทธิพลครอบคลุมนดูแลแม่น้ำสาละวินทั้งสองฝั่ง เพื่อขจัดปัญหาความไม่สงบ ความปลอดภัยเพื่อที่จะทำป่าไม้ ได้สะดวกเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและควบคุมหัวเมืองแถบนี้ด้วย (นคร พันธุ์ณรงค์, 2540: 94-98) กรณีบริษัทบอมเบย์เบอร์มา ที่มีกิจการลงทุนสูงจึงสามารถขยายพื้นที่ในการขอรับเช่าสัมปทานทำป่าไม้ในเขตภาคเหนือรวมทั้งในเขตเมืองปาย ดังคำสัมภาษณ์ของชาวบ้านที่ยังมีความทรงจำเกี่ยวกับสภาพอาคารห้างบอมเบย์เบอร์มาและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการทำไม้ในท้องถิ่น ได้แก่ ‘พ่อจางสุนนะ’ และ ‘พ่อจางเจียงตุง’ ซึ่งสืบทอดกิจการทำไม้มายังรุ่นลูก คือ ‘พ่อจางจิก๊ะ-แม่จางป้าง’ ยังคงเป็นบุคคลที่อยู่ในความทรงจำของผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี โดยครอบครัวเหล่านี้เป็นบ้านที่มีช้าง (เจ้าช้าง) รับจ้างลากไม้ในเขตพื้นที่ป่าเมืองปายและบริเวณใกล้เคียง

การใช้พื้นที่เวียงใต้ในกิจการทำไม้สักที่สำคัญ คือการสร้างห้างบอมเบย์เบอร์มา สาขาน้ำปาย โดยมีลักษณะเป็นบ้านไม้สองชั้น หันหน้าไปทางแม่น้ำปาย ดังความทรงจำของกำนันปฏิเวช ซึ่งเป็นสายตระกูลของพ่อจางสุนนะกล่าวว่า “ห้างบอมเบย์เก่า ตั้งติดริมน้ำปาย ตรงที่เป็นโรงเรียนอนุบาลเวียงใต้ ชาวบ้านเรียกว่า บ้านกะลา พวกคนอังกฤษเข้ามาอยู่ที่นี่ เป็นบ้านไม้สองชั้น ตอนนี้ออกหมดแล้ว ล่องไม้ลงไปทางเมืองแปงไปถึงแม่ฮ่องสอนตา (พ่อจางสุนนะ) ก็เอาช้างไปรับจ้างลากไม้ลงน้ำปาย” (ปฏิเวช จงหนาน, 2551)

กระบวนการทำไม้แต่ละครั้ง “เจ้าช้าง” ส่วนใหญ่เป็นชาวพม่าหรือไทใหญ่ (เงี้ยว) ถูกว่าจ้างตัดไม้ในพื้นที่ป่าไม้ตามลำน้ำห้วยสาตามขอบเขตรับผิดชอบ และต้องจ้างคนคุมงาน หรือที่เรียกว่า “คองช้าง” ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจในการควบคุมการตัดไม้และมีความชำนาญการใช้เครื่องมือต่างๆ ทั้งขวาน ลิ่ม เลื่อย และการบังคับช้าง นอกจากนั้นยังมีแรงงานรับจ้าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยง ขมุ ตองสู้ ที่มีความอดทนทำงานหนัก คอยดูแลเรื่องอาหาร ผูกช้าง ฝ่าปางช้าง ชักลากไม้สักขนลงแม่น้ำมดเป็นแพลงลงลำน้ำปายไปยังแม่ฮ่องสอน กระทั่งไหลลงสู่แม่น้ำสาละวินหรือแม่น้ำคง จากนั้นก็แปรรูปเป็นไม้แผ่นแล้วลำเลียงไปยังอำเภอมาตะมะ เพื่อส่งออกไปจำหน่ายยังประเทศอังกฤษ จนกระทั่งได้กลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญของประเทศ ไม้สักที่ส่งต่างประเทศ ส่วนมากถูกลำเลียงส่งไปจำหน่ายในประเทศอินเดียและประเทศในทวีปยุโรป โดยในระหว่างปีพ.ศ. 2448-2452 เฉลี่ยส่งออกได้ถึง 122 พันลูกบาศก์เมตรต่อปี และต่อมาหลังจากปีพ.ศ.2452 รัฐบาลไทยมีนโยบายคุ้มครองป่าไม้สัก จึงทำให้ปริมาณการส่งออกลดลงประมาณร้อยละ 10 ในช่วงปีพ.ศ.2453-2463 และในช่วงปีพ.ศ. 2463-2483 มูลค่าการส่งออกเหลือเพียงร้อยละ 4 เท่านั้น (ขมัยโถม สุนทรสวัสดิ์, 2521: 232) ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการไม้สักจากต่างประเทศลดลง เป็นผลมาจากความนิยมในการเลือกใช้ไม้ชนิดอื่นทดแทน จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2498 บริษัทบอมเบย์เบอร์มาได้เลิกกิจการพร้อมกับการยกเลิกสัมปทานการทำป่าไม้ของรัฐบาล

อย่างไรก็ตามแม้ว่าธุรกิจการทำไม้สักในเมืองปายจะมีความรุ่งเรืองในช่วงเวลาหนึ่ง แต่พ่อค้าท้องถิ่นในเมืองปาย ก็ไม่ได้มีชื่อเสียงเหมือนกับเจ้าช้างในเขตเมืองขุนยวมและแม่สะเรียง เนื่องจากลักษณะการรับจ้างลากไม้ของบ้านที่มีช้าง ต้องอาศัยความใกล้ชิดและมีสายสัมพันธ์ทางธุรกิจอย่างมาก เนื่องจากขั้นตอนในการลำเลียงไม้สัก ออกไปทางเมืองท่ามะละแหม่ง ต้องใช้เวลานาน และจำเป็นต้องมีทักษะในการดำเนินธุรกิจตั้งแต่ขั้นตอนการติดต่อเจ้าของผู้รับสัมปทาน การรับจ้างลากไม้ การควบคุมแรงงาน การขนส่งลำเลียง ดังนั้นการเข้าถึงผลประโยชน์ในการทำไม้สักจึงเป็นเรื่องที่ยาก และต้องอาศัยเครือข่ายทางการค้าที่กว้างขวาง และในกรณีของเจ้าช้างในเมืองปายที่ควบคุมเส้นทางน้ำปาย ซึ่งมีความห่างไกลจากเมืองมะละแหม่ง จุดศูนย์กลางการทำไม้ของบริษัทบอมเบย์เบอร์มา การควบคุมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจทำไม้จึงอาจให้ความสำคัญทางมูลค่าไม่มากเท่ากับเมืองขุนยวมและแม่สะเรียง ที่มีความใกล้ชิดกับเขตอิทธิพลทางเศรษฐกิจของอังกฤษมากกว่า

2) การขยายตัวทางการค้าทางบกระหว่างภาคเหนือกับพม่า ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ระบบเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้มีความสัมพันธ์กับการค้าขายกับรัฐไทใหญ่ มณฑลยูนนาน และเมืองท่ามะละแหม่ง ในเขตพม่า โดยใช้เส้นทางคมนาคมทางบกเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ที่สำคัญ สำหรับการค้าทางบกนั้น พ่อค้าไทใหญ่และพ่อค้าจีนฮ่อ สามารถควบคุมเส้นทางการค้า โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการค้า พ่อค้าจากมะละแหม่งและยูนนานเดินทางผ่าน เส้นทางการค้าระหว่างมะละแหม่งกับเมืองในภาคเหนือที่สำคัญมี 2 เส้นทาง คือเส้นทางมะละแหม่ง ฮอด แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ น่านและลำปาง เส้นทางที่สอง คือ เส้นทางมะละแหม่ง ระแหง (ตาก) ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ แพร่และน่าน แต่การค้าส่วนใหญ่เป็นการค้าเส้นทางมะละแหม่ง ฮอด ข้ามแม่น้ำสาละวิน ประมาณร้อยละ 75 ของการค้าทั้งหมด ส่วนการค้าที่เหลือเป็นการค้าสายมะละแหม่ง ระแหง สินค้าสำเร็จรูปจากเมืองมะละแหม่ง ได้แก่ น้ำมันก๊าด ผ้า ไม้ขีดไฟ เทียนไขและเกลือทะเล และมีสินค้าจากเชียงรุ้ง เมืองตาลี (ประเทศพม่า) และมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ได้แก่ หมวกฟาง กะทะทองเหลืองและที่สำคัญคือ ผืน

ซึ่งนำเข้าจากยูนนานเป็นส่วนใหญ่ ส่วนใหญ่สินค้าที่พ่อค้านำออกไปขาย ได้แก่ สินค้าประเภทโภคภัณฑ์ เช่น ข้าว ยาสูบ น้ำตาล (ปลาย้อ ชนชนนท์, 2529: 39)

ช่วงเวลานี้เมืองปาย มีความสำคัญในฐานะที่เป็นชุมทางการค้าของกลุ่มพ่อค้าทางไกลในเขตชายแดนไทย พม่าและจีนยูนนาน กลุ่มพ่อค้าที่เข้ามาจับการค้าประเภทนี้จะเป็นชาวจีนมุสลิมเชื้อสายยูนนาน<sup>3</sup> ที่มีความสามารถในการเดินทางไกลติดต่อค้าขาย โดยเฉพาะในเขตหมู่บ้านชาวเขาที่อยู่ห่างไกล พาหนะที่ใช้เดินทางส่วนใหญ่จะใช้ม้าหรือล่อ ในการบรรทุกสินค้า ส่วน กลุ่มพ่อค้าวัวต่าง กลับเป็นกลุ่มที่ทำการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าภายในภูมิภาคเท่านั้น เนื่องจากพ่อค้าวัวต่างอาศัยอยู่ในหมู่บ้านมีอาชีพทำนาทำไร่ หัตถกรรม แต่ประกอบการค้าหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว ไม่ได้เดินทางไปค้าขายในรัฐฉานหรือยูนนาน แต่ดำเนินกิจกรรมการค้าบนเส้นทางที่เชื่อมระหว่างเมืองกับเมือง หรือระหว่างเมืองกับหมู่บ้านรายทางที่อยู่บนเส้นทางโดยซื้อสินค้าจากเมืองต้นทางมาขายเมืองที่ผ่านและซื้อสินค้าจากเมืองที่ผ่านขายต่อเรื่อยๆ จนถึงเมืองปลายทางแล้วย้อนกลับเส้นทางเดิม ดังเช่น เส้นทางเชียงใหม่ – แม่มาลัย – ป่าแป๋ – เมืองปาย โดยพ่อค้านำข้าวสารจากเมืองปายเข้ามาขายที่ป่าแป๋ แล้วซื้อเมี่ยงมาขายต่อที่เชียงใหม่และซื้อสินค้าสำเร็จรูป เช่น น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ เทียนไข สบู่ เสื้อผ้า ปลาแห้งเกลือ นำมาขายที่ป่าแป๋และเมืองปาย (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2545: 47) แม้ว่าพ่อค้าวัวต่างมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถขยายกิจการให้ใหญ่โตได้เนื่องจากเป็นชาวพื้นเมืองที่ยังคงมีพันธะติดอยู่กับระบบเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการสะสมทุนเพื่อพัฒนาไปสู่ทุนท้องถิ่น แต่พ่อค้าวัวต่างเหล่านี้ก็ทำหน้าที่สำคัญในการกระจายสินค้าสำเร็จรูปจากเมืองให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ห่างไกลและนำเอาผลผลิตจากชาวบ้านกลับมาขายต่อ ดังนั้นพ่อค้าวัวต่างจึงถือว่ามีบทบาทสำคัญและเป็นตัวกลางให้ระบบการผลิตเพื่อขาย กระจายไปสู่หมู่บ้านได้รวดเร็วขึ้น

### การฟื้นฟูเมืองปายและการสะสมทุนของพ่อค้าท้องถิ่นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงทศวรรษ 2530

เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ภาคเหนือตกอยู่ในสถานการณ์ความยากลำบาก เนื่องจากสภาพค่าครองชีพสูงขึ้น ชาวบ้านได้รับความยากลำบากจากการทำมาหาเลี้ยงชีพ แม้ในพื้นที่เมืองปายจะไม่ได้รับผลกระทบจากการทิ้งระเบิด ดังในหลายพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง รวมทั้งเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่ก็ได้รับผลกระทบจากภาวะสงครามโลกครั้งที่สอง กล่าวคือ เมืองปายมีความเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นเมืองเดินทัพผ่านจากเชียงใหม่ เข้าไปในเขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และเดินทางต่อไปยังอำเภอขุนยวม บ้านต่อแพ และบ้านห้วยต้นนุ่น ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนติดกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และยังเป็นเส้นทางหนึ่งที่อยู่ในข้อตกลงการสร้างถนนสายหลักของรัฐบาลญี่ปุ่นที่ทำไว้กับรัฐบาลไทย เพื่อสร้างถนนตามยุทธศาสตร์ 3 เส้นทางเพื่อเชื่อมชายแดนไทย – พม่า โดยมีคำสั่งให้เสร็จภายในปีพ.ศ. 2486 ได้แก่ เส้นทางระหว่างเชียงตุงกับท่าแก้ว เส้นทางระหว่างเมืองระแหงจังหวัดตากกับแม่สลด และเส้นทางสายเชียงใหม่-แม่ฮ่องสอน และต้องอยู่ในเขตพม่า (โยชิฮาวา โทชิฮารุ, 2550: 90)

<sup>3</sup> ชาวมุสลิมที่มีเชื้อสายชาวยูนนานนั้น ส่วนใหญ่เป็นพวกพ่อค้าที่เดินทางมาค้าขายบริเวณมณฑลยูนนาน เข้าสู่ประเทศพม่า ลาว และเข้าสู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย คนกลุ่มนี้จะถูกคนพื้นเมืองทางภาคเหนือ เรียกว่าเป็นพวก “จีนฮ่อ” ซึ่งมีเอกลักษณ์ทั้งทางด้านภาษา วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากชาวจีนโพ้นทะเลกลุ่มอื่นๆ ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย

จากความทรงจำของคนในพื้นที่ถึงสภาพการณ์โดยทั่วไปของเมืองปายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ที่มีรูปแบบการพัฒนาเป็นไปในลักษณะของการขยายอำนาจรัฐลงไปสู่ท้องถิ่น ทั้งในเรื่องของกระบวนการสร้างความเป็นรัฐไทย การควบคุมทรัพยากรผ่านการครอบครองพื้นที่เชิงกายภาพโดยมีเป้าหมายเพื่อง่ายต่อการจัดระเบียบความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ในพื้นที่ชายขอบของอำนาจและห่างไกล รวมทั้งการจัดการเรื่องความสงบเรียบร้อยในพื้นที่ อย่างเช่น การจัดตั้งหน่วยงานราชการในพื้นที่ การปรับปรุงเส้นทางคมนาคม การจัดตั้งหมู่บ้านยามชายแดน รวมทั้งการกำหนดนโยบายเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมจากรัฐบาล เช่น ในช่วงปีพ.ศ. 2525 ได้ตัดถนนหมายเลข 1095 จากด้านเหนือของเชียงใหม่ ตั้งแต่แยกแม่มาลัย อำเภอแม่แตง สู่อำเภอปาย อำเภอปางมะผ้าและอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน รวมระยะทาง 246 กิโลเมตร (สร้อยดี อ่องสกุล, 2551: 622) ภายใต้นโยบายการกระตุ้นการพัฒนาของรัฐดังกล่าวได้ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลง โดยสามารถวิเคราะห์ออกเป็นสองด้าน ได้แก่ การขยายตัวของชุมชนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และการผลิตพืชเชิงพาณิชย์กับการขยายตัวของทุน เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวและกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม

1) การขยายตัวของชุมชนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมืองปายมีความสำคัญในฐานะเมืองท่าค้าขายระหว่างชนพื้นราบและชนที่สูงในอดีต ทำหน้าที่รวบรวมและกระจายสินค้า ไปยังเมืองใหญ่และผ่านการค้าทางไกลของกลุ่มพ่อค้าต่างชาติ เช่น จีนฮ่อ พม่า ลีซอ เป็นต้น

ในเขตพื้นที่เวียงใต้ จากคำสัมภาษณ์ของนายสมชาย บุษกร ผู้นำมุสลิมในเขตเวียงใต้ เล่าว่าครอบครัวสายตระกูลของพ่อ (นายนิทัศน์ บุษกร) เป็นชาวจีนมุสลิมหรือจีนยูนนาน อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านสันป่าข่อย จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนครอบครัวของแม่ มีเชื้อสายลูกครึ่งไทย(ยองลำพูน)-อินเดีย “ครอบครัวของพ่อไม่มีพี่น้องในไทยมีแต่ในจีน เดินทางค้าขายไปมา ระหว่างไทย - จีน ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเราก็กลับไปไม่ได้ เลยอพยพเข้ามาอยู่ในไทย....ครอบครัวของพ่อทำการค้าขายระหว่างเชียงใหม่ – ปาย สมัยก่อนขายของตามหมู่บ้านเล็กๆ ก็ต้องเดินทางตระเวนขายของตามหมู่บ้านชาวเขา ส่วนมากค้าขายกับทางพวกมูเซอ เวลาเขาลงมาที่เมืองปายก็มาพักที่บ้าน ต่อมาเราเปิดร้านค้าที่นี่ ก็ไม่ได้ไปค้าขายบนดอย เขาก็ลงมาซื้อของข้างล่าง” (สมชาย บุษกร, 2551)

จากกรณีครอบครัวของอิหม่ามสมชาย ที่เข้ามาทำการค้าขายที่เมืองปาย เมื่อปีพ.ศ. 2497 เข้ามาสร้างบ้านและเปิดร้านขายของชำในเขตเวียงใต้ บริเวณถนนชัยสงคราม สินค้าที่ขายส่วนใหญ่เป็นของใช้ในครัวเรือน เครื่องอุปโภคบริโภค ที่นำเข้ามาจากจังหวัดเชียงใหม่ทั้งสิ้น จนในที่สุดก็สามารถสะสมทุนกลุ่มตนและผันตัวเป็นทุนท้องถิ่นที่สร้างเครือข่ายทางการค้ามุสลิมในการประกอบธุรกิจและขยายกิจการ นอกจากนั้นยังมีการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรของกลุ่มชาติพันธุ์ ตามพื้นที่รอบนอกของเมืองปายอีกด้วย ดังเช่นการอพยพเข้ามาของ “กลุ่มบ้านใหม่สหสัมพันธ์และบ้านสันติชล” และเริ่มก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ. 2519 โดยมีชนเผ่าลีซอและเผ่าจีนฮ่อเข้ามาตั้งบ้านอยู่ ชาวลีซอ อาศัยอยู่ฝั่งซ้ายของลำห้วยม่วงกอน โดยมีนายสาม เลาซี เป็นผู้นำ ต่อมาก็อพยพเข้ามาอยู่เรื่อยๆ จากบ้านแพมบก บ้านปางแปกและบ้านสันติชลในปัจจุบัน (สภาวัฒนธรรมอำเภอปาย, 2548: 13) ส่วนชาวจีนฮ่อ ในบ้านสันติชล เป็นกลุ่มกำลังกองพล 93 โดยผู้นำชาวจีนฮ่อคนปัจจุบัน เล่าว่า “พ่อ (นายเลาหล่อ แซ่ลือ) ลงมาอยู่ประจำที่ตะเข็บชายแดนพม่า จากนั้นพ่อก็มาแต่งงานกับแม่ซึ่งเป็นชาวเขาเผ่าลีซอ บ้านดอยผีลู (เขตติดต่อพม่า) เข้ามาดูแลที่ทำการในเขตบ้านสันติชล และตัดสินใจย้ายลงมาตั้งหมู่บ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518

ครั้งแรกที่ลงมาย้ายลงมาทั้งหมด 7 ครอบครัว....” (บุญหล่อ หล่ออริยวัฒน์, 2551, เมษายน 12) เห็นได้ว่าการขยายตัวของชุมชนชาวลีซอและชาวจีนฮ่อในพื้นที่รอบนอกเขตเวียงไค้นั้นเข้ามาเพื่อต้องการแสวงหาช่องทางการทำมาหากิน โดยเฉพาะการบุกเบิกพื้นที่เกษตรกรรมและการค้าขาย กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองกลุ่มมีความสามารถในการประกอบธุรกิจการค้า และมีเครือข่ายการค้าที่เข้มแข็งจึงมีส่วนช่วยส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ในเขตพื้นที่ตำบลแม่ฮี้ มีการขยายชุมชนออกไปทั้งสองฝากของน้ำแม่ฮี้ ทั้งฝั่งบ้านแม่เย็นและบ้านท่าปาย ดังคำสัมภาษณ์ของพ่อหลวงมาฮู กล่าวถึงชุมชนบ้านแม่เย็นในอดีตว่า “แต่ก่อนนี้บ้านมีไม่เยอะ มีแค่สิบกว่าหลังคา แต่ก่อนทางแม่เย็น เป็นป่าเกาะอยู่ทั้งหมด ต่อมามีคนทางเชียงใหม่ สันป่าตอง เข้ามาอยู่ด้วย..” ส่วนทางด้านทิศเหนือของน้ำแม่ฮี้ มีการขยายชุมชนของคนบ้านแม่ฮี้ ออกไปตั้งบ้านเรือนในเขตที่ไร่ นา ริมน้ำ ปาย บริเวณนี้เดิมเป็นที่ไร่ ที่สวน ที่เลี้ยงวัวควาย ต่อมาเมื่อกลุ่มตระกูลคำสม เข้ามาบุกเบิกและเรียกว่า “บ้านท่าปาย” ซึ่งมาจากที่ตั้งใกล้ท่าน้ำปาย ที่ผู้คนใช้สัญจรข้ามแม่น้ำ ดังคำสัมภาษณ์ของอ้อยสุข เล่าว่า “เมื่อก่อนไม่มีบ้านคน เป็นท่าเรือที่ส่งคนข้ามฝั่ง ทำเป็นซุ้มๆ ต่างคน ต่างมา เอาเรือข้ามไป แต่ก่อนนั้นต้องจอดวัวจอดม้าไว้ แล้วต่างขึ้นเรือข้ามน้ำปาย เป็นเรือพาย เป็นไม้ต้นใหญ่ๆ เรือหนึ่งลำใส่มาได้หลายตัว ใส่ไว้ได้ 10-20 ตัว” รวมทั้งคำบอกเล่าของอ้อยคำ คำสม ซึ่งเป็นชาวบ้านกลุ่มแรกที่เข้าไปบุกเบิกที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและที่ทำกินในบ้านท่าปาย ช่วงปีพ.ศ. 2497 เป็นต้นมา เนื่องจากจำนวนบ้านเรือนในเขตบ้านแม่ฮี้มีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้น (คำ คำสม, 2551)

2) การผลิตพืชเชิงพาณิชย์กับการขยายตัวของทุน การขยายตัวทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการใช้พื้นที่ในเขตอำเภอปายเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงสมัยของรัฐบาลจอมพลป.พิบูลสงครามเป็นต้นมา ที่มีความชัดเจนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นการขยายอำนาจทางการเมืองการปกครองที่ต้องการเข้าไปครอบครองในเรื่องของพื้นที่เชิงกายภาพโดยมีเป้าหมายเพื่อย่อยต่อการจัดระเบียบความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ในพื้นที่ชายขอบของอำนาจและทางไกล ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการรวมอำนาจที่อยู่เหนือการปกครองให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่นที่มีรัฐชาติเป็นศูนย์กลางอำนาจ ซึ่งมักออกมาในรูปแบบของการปฏิรูปกฎหมายให้มีความกระชับและสะดวกต่อการจัดการของรัฐส่วนกลาง หรือการประนีประนอมกับอำนาจท้องถิ่นเพื่อเป้าหมายในการครอบครองพื้นที่ดังกล่าว

การฟื้นฟูเมืองปาย ในช่วงเวลาแรกนั้นส่วนใหญ่เป็นการเร่งพัฒนาและก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานทั่วไป ได้แก่ ถนน น้ำ ไฟฟ้า รวมทั้งการขยายตัวของหน่วยงานรัฐที่เข้ามาสอดส่องควบคุมความเรียบร้อยในพื้นที่ ประชากรส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรมแบบพึ่งพาธรรมชาติ รายได้จากเกษตรกรรมมีน้อย เมื่อรัฐพัฒนาสาธารณูปโภคและสร้างถนนลูกรังบดอัดสาย เชียงใหม่ – ปาย ช่วงพ.ศ. 2510-2519 จึงเริ่มมีหน่วยงานราชการ เช่น สถานีตำรวจ สถานีอนามัย และได้รับความสนใจจากนายทุนภายนอกเข้ามาทำอุตสาหกรรมเหมืองแร่ฟลูออไรด์<sup>4</sup> ในช่วงเวลานี้เกิดความเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตรกรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะรูปแบบการใช้

<sup>4</sup> ประมาณพ.ศ. 2500 พ่อเลียงวิม นันทกว้าง เข้ามาทำสัมปทานเหมืองแร่ฟลูออไรด์ในเขตตำบลเมืองแปง โดยขายแร่ให้กับบริษัทโตโฮและบริษัทเหมืองแร่มหาลามา ต่อมาเมื่อคนอพยพจากเชียงใหม่ ลำพูน เข้ามาเพื่อเป็นแรงงานรับจ้างขุดแร่ จนกระทั่งบ้านเรือนขยายและตั้งเป็นบ้านเหมืองแร่ หมู่ที่ 4 ตำบลเมืองแปง ในปัจจุบัน

ประโยชน์ในที่ดิน เกิดพืชเศรษฐกิจใหม่ ได้แก่ กระเทียมและใบยาสูบ พืชยาสูบมักปลูกในบริเวณที่ห่างไกลจากหมู่บ้านและที่นา เมื่อต้นยาสูบมีอายุเก็บเกี่ยวก็จะนำใบยาสูบที่เก็บได้มาขายให้โรงบ่มใบยา บ้านห้วยปู ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเวียงใต้ ซึ่งเริ่มกิจการในปีพ.ศ.2519 เจ้าของกิจการเป็นกลุ่มทุนที่ขยายตัวมาจากอำเภอฮอด เชียงใหม่ โดยมีพื้นที่ปลูกไร่ยาสูบ ได้แก่ บ้านม่วงสร้อย นาจลอง แม่ของ ในเขตตำบลเวียงเหนือ และบ้านป่าขาม น้ำฮู ในเขตตำบลเวียงใต้ ดังคำสัมภาษณ์จากคุณลุง ศิลปะ ที่ได้ย้ายเข้ามาเป็นนายสถานีโรงบ่มยาสูบอำเภอปาย เมื่อปีพ.ศ. 2522 กล่าวว่า “..ขณะนั้นมีโรงบ่มตั้งอยู่ 20 หลัง เมื่อก่อนนี้โรงบ่มมีทั้งหมด 20 โรง คนงาน 32 คน พนักงาน 7 คน แบ่งเป็นพนักงานบัญชีและพนักงานตรวจไร่ โดยนายสถานีมีหน้าที่ดูแลกิจการทั้งหมด การเบิกจ่ายเงินขึ้นอยู่กับนาย หน้าที่ของลุง ทำตั้งแต่รับซื้อ แจกกล้าพันธุ์ยา บ่มยา อัดเข้ารูปเป็นท่อ ขนาดท่อละ 80 กิโล และเมื่ออัดยาได้ประมาณ 100 ลูก รถขนส่งทางสำนักงานต้องจัดส่งลงไปให้ทางสถานีที่เชียงใหม่ (โกดังยาสูบของรัฐบาล) ..” (ศิลปะ แห่งวิทยุกิจ, 2552)

จนกระทั่งปีพ.ศ. 2536 โรงบ่มใบยาสูบอำเภอปาย เลิกกิจการ เนื่องจากว่าขาดแคลนไม้ฟืน ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงในการบ่มใบยาสูบ รัตนพร (2546) ที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจชุมชน ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการขยายตัวของพื้นที่ปลูกยาสูบในเขตภาคเหนือว่า ในช่วงเวลานั้นยาสูบ ถือเป็นพืชเศรษฐกิจรองจากข้าว เนื่องจากการตอบสนองการขยายตัวของอุตสาหกรรมบุหรี่ยิ่ง ซึ่งรัฐผูกขาดและธุรกิจโรงบ่มใบยาสูบนั้นมักเป็นของเจ้านายหรือนายทุนพื้นเมือง และนอกจากความเปลี่ยนแปลงในการใช้ประโยชน์จากที่ดินเพิ่มมากขึ้นแล้ว ยังเกิดกิจการธุรกิจการค้าที่เจริญเติบโตเด่นชัดเพิ่มมากขึ้นมีการขยายตัวของธุรกิจอุปโภคบริโภคและสิ่งของเครื่องใช้ทันสมัย เกิดเป็นห้างสรรพสินค้าตามเมืองใหญ่ ทั้งเชียงใหม่ ลำปาง ที่สามารถสะสมทุนอย่างมากในช่วงสงครามโลก กอปรกับการคมนาคมขนส่งทั้งด้านการบรรทุกสินค้าและผู้โดยสารระหว่างตัวเมืองและอำเภอรอบนอกมีความสะดวกสบายขึ้น (สร้อยดี อ่องสกุล, 2551: 581-590) สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมและเศรษฐกิจของเมืองปาย ซึ่งนอกจากเกิดการขยายชุมชนทั้งในเขตเวียงใต้และรอบนอกแล้ว นั้น ยังก่อให้เกิดการสะสมทุนของคนในท้องถิ่นและการเข้ามาของทุนภายนอก โดยเฉพาะการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งให้มีความสะดวกในการเดินทางติดต่อระหว่างเมืองปายและเชียงใหม่ ทำให้กลุ่มพ่อค้าที่เคยติดต่การค้าขายชายแดน เปลี่ยนมาให้ความสำคัญกับเส้นทางเชียงใหม่เพิ่มมากขึ้น เกิดย่านการค้าของเวียงใต้ ซึ่งตั้งอยู่บนถนนสองสายหลักคือ ถนนชัยสงครามและรังสิยานนท์

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีอายุมากกว่า 65 ปีขึ้นไป พบว่าความทรงจำเกี่ยวกับเจ้าของร้านค้าบนย่านการค้าในเขตเวียงใต้ ช่วงแรกเป็นกลุ่มพ่อค้าชาวไทใหญ่ ซึ่งเป็นกลุ่มคนดั้งเดิม ดังเห็นได้จากการกระจายตัวของร้านค้าในย่านการค้าเวียงใต้ ได้แก่ ร้านลุงหว่าละ ร้านป่าเพ็ง ร้านเฮียซา ร้านลุงจเรอ และร้านลุงลานะ-ป่าสายหยุด ซึ่งเป็นชาวจีนมุสลิมเพียงร้านเดียว ตลอดจนเป็นที่ตั้งของตลาด (กาต) ที่ที่เรียกตามชื่อ นายหลู เกอูนะ ชาวไทใหญ่ เจ้าของตลาดว่า “กาตลุงหลู” ซึ่งเป็นตลาดแห่งแรกของอำเภอปาย นอกจากกลุ่มคนไทใหญ่ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตย่านการค้าแล้ว ยังมีชาวจีนมุสลิม สายตระกูลบุษกร เข้ามาอยู่ในเขตบ้านเวียงใต้ บริเวณถนนชัยสงครามเมื่อปีพ.ศ.2497 โดยซื้อบ้านเก่าจากชาวบ้านไทใหญ่และปรับปรุงเป็นร้านค้าของชำ สินค้าส่วนใหญ่ที่นำมาขายเป็นสินค้าที่ซื้อมาจากเชียงใหม่และนำเข้ามาขายต่อในเมืองปาย เช่น เกลือ น้ำตาล ผงชูรส กลับไปขายบนดอยและชาวกาลัก็รับซื้อเขากวาง หนังสัตว์ กลับมาขายที่เชียงใหม่ พ่อค้ากลุ่มนี้ เป็นกลุ่มพ่อค้าที่สะสมทุนการค้าตั้งแต่ก่อนทศวรรษ 2500 โดยดำเนินรูปแบบ “การค้าทางไกล” ติดต่การค้าขายระหว่างพรมแดนพม่า และ

เชียงใหม่ มีทักษะเรื่องการติดต่อค้าขายจนในที่สุดก็ได้ตั้งรกรากและขยายกิจการเครือข่ายทางการค้าในเขตเวียงใต้ มีลักษณะการดำเนินธุรกิจค้าขายแบบครอบครัวและสืบทอดกิจการการค้าภายในกลุ่มมุสลิมด้วยกัน จนกลายเป็นกลุ่มคนท้องถิ่นที่เข้ามามีบทบาททางการค้าแทนกลุ่มชาวไทใหญ่และคนเมืองในปัจจุบัน เห็นได้จากการกระจายตัวของบ้านเรือนและร้านค้าที่เป็นของชาวมุสลิมบนพื้นที่ย่านเศรษฐกิจของเวียงใต้ในปัจจุบัน

เมืองปาย เริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจังหลังจากที่ถนนทางหลวงหมายเลข 1095 จากเชียงใหม่ถึงปาย สร้างเสร็จในปีพ.ศ. 2528 เริ่มมีพ่อค้าเข้ามารับซื้อพืชผลทางการเกษตรจากชาวบ้าน คนในพื้นที่เริ่มติดต่อค้าขายกับพ่อค้าต่างถิ่น ร้านค้าขนาดเล็กต่างทยอยเปิดขายสินค้า เครื่องใช้ให้กับคนในท้องถิ่นที่เริ่มต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก สิ่งต่างๆ เหล่านี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มพ่อค้าท้องถิ่นในการสะสมทุนผ่านการค้า โดยเฉพาะกลุ่มชาวจีนมุสลิมที่มีความได้เปรียบในเรื่องของทุนและเครือข่ายทางการค้าที่ดีกับกลุ่มพ่อค้าทางเชียงใหม่ อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้กลุ่มพ่อค้าต่างถิ่นเข้ามาดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การเข้ามาของกลุ่มพ่อค้าชาวจีน จากเชียงใหม่ ที่เข้ามาลงทุนเปิด “ตลาดแสงทองอร่าม” ซึ่งเป็นย่านการค้าแห่งใหม่ มีร้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้า โทรคมนาคม และวัสดุก่อสร้าง โดยสามารถแทรกเข้าไปในการค้าระดับท้องถิ่นได้สำเร็จ ส่วนกลุ่มพ่อค้าไทใหญ่ ที่เคยสะสมทุนตั้งแต่การทำไม้หรือกลุ่มพ่อค้าวัวต่าง ก็ถูกผลักดันสู่การผลิตภาคเกษตรกรรม ประกอบกับการเกิดกลุ่มทุนจากภายนอก ซึ่งมีลักษณะการลงทุนแตกต่างจากนักลงทุนที่ผ่านมา กล่าวคือ หันมาให้ความสนใจลงทุนทำธุรกิจนอกภาคเกษตรกรรมและการค้า โดยเน้นแสวงหาผลประโยชน์จากธุรกิจการท่องเที่ยวในช่วงหลังทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา และขยายตัวเพิ่มมากขึ้นในช่วงปีพ.ศ. 2545 ก็ยังทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะที่ดิน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบธุรกิจตามมาอย่างมากมายมหาศาล

### การปรับตัวของกลุ่มทุนภายใต้กระแสการท่องเที่ยวพีแอร์ (พ.ศ.2530 จนถึงปัจจุบัน)

จากการกระจายตัวของชุมชนในเขตเวียงใต้ที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ และการขยายตัวของรัฐ ทั้งเรื่องการพัฒนาเส้นทางคมนาคม การสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน โดยเฉพาะในช่วงหลังทศวรรษ 2530 ที่มีการพัฒนาให้จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคเหนือ โดยกำหนดให้เป็นปีท่องเที่ยวไทย แม่ฮ่องสอนที่เคยเป็นเมืองปิดจึงเปิดตัวรับการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวและการบริการในสภาพขาดการเตรียมความพร้อม ด้วยความเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เพิ่งเปิดใหม่ มีความโดดเด่นทางชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ประกอบกับมีพื้นที่ป่าทางธรรมชาติที่ยังบริสุทธิ์ ทำให้มีนักท่องเที่ยวไหลเข้ามาคึกคัก จากการรายงานทางสถิติพบว่าในปีพ.ศ. 2531 มีนักท่องเที่ยว 35,000 คน พ.ศ. 2532 มี 56,000 คน พ.ศ. 2533 มี 125,000 คน และ พ.ศ. 2537 มี 171,165 คน (สุรีย์ บุญญาบุณย์, 2539: 31)

ผลจากกระแสการท่องเที่ยว ได้ส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่เวียงใต้เป็นอย่างมาก ทั้งการปรับตัวของกลุ่มคนท้องถิ่นและการเข้ามาของกลุ่มทุนนอกพื้นที่ ที่ต้องการดำเนินการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ การสร้างโรงแรมที่พัก เกสต์เฮาส์ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น

งานศึกษาพัฒนาการการท่องเที่ยวในอำเภอปาย ของดวงใจ (2549) ได้แบ่งช่วงเวลาการท่องเที่ยวของอำเภอปายออกเป็น 3 ช่วงเวลา โดยใน *ระยะที่ 1 เป็นยุคเริ่มต้นของธุรกิจชุมชน (พ.ศ. 2524-2534)* การเริ่มต้นเกิดจากความต้องการของนักท่องเที่ยวต่างชาติสหายเป้ ที่ต้องการเดินทางเข้ามาสัมผัสธรรมชาติ โดยมีบริษัทนำเที่ยวทัวร์ป่าร่วมกับชาวบ้านท้องถิ่นจัดกิจกรรม จัดที่พักและอาหาร *ระยะที่ 2 เป็นยุคของการขยายตัวของธุรกิจชุมชนและการเข้ามาของนักลงทุนรายย่อย (พ.ศ. 2534-2542)* ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการเติบโตของทุนคนท้องถิ่นมีรายได้จากการขายที่ดินให้กับนักลงทุน แต่เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ปีพ.ศ. 2540 ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวไทยลดน้อยลง *ระยะที่ 3 ยุคของนักลงทุนรายใหญ่จัดการแบบมืออาชีพกับการปรับตัวของธุรกิจชุมชน (พ.ศ. 2542-ปัจจุบัน)* เป็นช่วงเวลาที่นักลงทุนรายใหญ่และรายย่อยต่างถิ่น หลั่งไหลเข้ามาดำเนินการธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งมีความสอดคล้องกับพัฒนาการและการปรับตัวของคนในท้องถิ่นที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนรูปแบบการใช้ชีวิตจากชาวบ้านมาเป็นพ่อค้า แม่ค้าหรือเจ้าของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ดังเช่น กรณีของป่าดวง อดีตข้าราชการครู ที่ร่วมลงทุนกับพี่สาวเปิดร้านอาหารในปีพ.ศ. 2519 และได้ขยายไปสู่ธุรกิจที่พักแบบเกสต์เฮาส์ จากนั้นในปีพ.ศ. 2528 ได้จดทะเบียนธุรกิจการค้า ประเภทที่พักในชื่อ ดวงเกสต์เฮาส์ ครั้งแรกมีจำนวนทั้งหมด 9 ห้อง โดยกินส่วนด้านหน้าของบ้านเป็นห้องๆ ถัดจากนั้นไม่นานก็มีเกสต์เฮาส์อื่นๆ ตามมา ได้แก่ ปายเดอะสกาย ชาลูนเกสต์เฮาส์ ซาลิเกสต์เฮาส์ ฉัญญาเกสต์เฮาส์ ตามลำดับเห็นได้ว่าในช่วงเริ่มต้นกลุ่มคนท้องถิ่นที่สามารถปรับตัวเองจากชาวบ้านมาเป็นผู้ประกอบการได้ ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนที่มีความสามารถด้านภาษาอังกฤษและมีความสนใจส่วนตัวในงานด้านบริการ หรืออย่างกรณีของครูบุญยัง เจ้าของชาลูนเกสต์เฮาส์ หลังจากลาออกจากข้าราชการครูแล้วได้มีโอกาสไปทำงานที่ต่างประเทศและเมื่อกลับมาก็มีความสนใจทำธุรกิจส่วนตัว โดยเข้ามาซื้อที่ดินเพิ่มเติมและสร้างเป็นเกสต์เฮาส์ ป่าดวง เล่าภาพการเปลี่ยนแปลงของเมืองปายในช่วงการเจริญเติบโตและการขยายตัวของกลุ่มทุนในท้องถิ่นและการเข้ามาของกลุ่มทุนภายนอกที่ให้ความสนใจลงทุนประกอบธุรกิจท่องเที่ยวอย่างเป็นขั้นตอนว่า

“ในปี 2524 – 2525 นักท่องเที่ยวที่มาปายเป็นนักท่องเที่ยวชาวตะวันตก อายุประมาณ 25-30 ปี สหายเป้เข้ามากับไกด์ ส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรป สวิสเซอร์แลนด์ เยอรมัน เป็นนักท่องเที่ยวเกรดดี มีเงิน ชอบเดินถ่ายรูป ดูวิถีชีวิต ไม่สนใจคนรอบข้าง มาเที่ยวทัวร์ป่า แวะหมู่บ้านชาวเขา พักค้างแรมกับชาวบ้านในตำบลเวียงใต้บ้างก็พักในหมู่บ้านชาวเขาเพื่อทดลองสูบบุหรี่ บ้างหมู่บ้านทำบ้านไว้หนึ่งหลัง ให้นักท่องเที่ยวพัก และเก็บค่าที่พักไม่แพงนัก ... หลังจากนั้นในปี 2525-2527 เมืองปายเป็นพื้นที่เส้นทางผ่านของท่องเที่ยวจากจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนมากเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ จัดทริปไปเที่ยวถ้ำลอด และบ้านน้ำริน อำเภอปางมะผ้า บ้างเป็นทัวร์มาจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขณะนั้นความเป็นอยู่ของชาวบ้านในปายยังเป็นไปตามธรรมชาติ มีเกสต์เฮาส์เปิดแล้ว 2-3 แห่ง แต่ไม่มีใบอนุญาตประกอบการ ต่อมาในปีพ.ศ. 2528 ดวงเกสต์เฮาส์ก็เปิดโปรแกรมทัวร์ป่า ใช้เวลา 2-3 วัน เดินป่าจากบ้านทรายงาม แวะพักที่บ้านผีหลู (หมู่บ้านลือซอ) ไปขี่ช้างที่แคมป์ช้าง บ้านเมื่อน้อย แล้วล่องแพลงมาที่บ้านป่าขาม นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมขี่จักรยานและล่องเรือยางในลำน้ำปาย เป็นกิจกรรมทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวที่รักการผจญภัยอีกด้วย” (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2550: 23)

ด้วยลักษณะดังกล่าวข้างต้นวิเคราะห์ได้ว่าจุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวของอำเภอปายในช่วงเวลานั้นเริ่มจากความต้องการรองรับนักท่องเที่ยวสะพายเป้ที่เข้ามาเดินป่าและสัมผัสวัฒนธรรมชาวเขาตามหมู่บ้านใช้ชีวิตนอกรอบหรือกฏกติกาของสังคม หรือที่เรียกว่า “ฮิปปี”<sup>5</sup> ต่อมาเมื่อปีพ.ศ. 2530 รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน ชูจุดขายกะเหรี่ยงคอยาว ทุ่งดอกบัวตอง เมืองสามหมอก ส่งผลให้นักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามามากขึ้น ประกอบกับสื่อโฆษณาไม่ว่าจะเป็นหนังสือคู่มือท่องเที่ยวด้วยตนเอง “Lonely Planet” หรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตที่ช่วยต่อยอดภาพลักษณ์ให้เมืองปายเป็นเมืองสวรรค์ของเสรีชน เป็นเมืองโรแมนติก มีเสน่ห์งดงามตามทางธรรมชาติที่รอการค้นหามากจากนักท่องเที่ยว ดังคำบรรยายที่ว่า “... it's in the middle of a gorgeous green valley with hot springs, rice fields and a lovely lazy river...” คำบรรยายที่โลนลี่แพลนเนต ใช้พรรณนาให้นักท่องเที่ยวทั้งหลายจินตนาการถึงเมืองเล็กๆ แห่งนี้น่ารื่นรมย์เพียงไหน ทั้งภูมิประเทศที่เป็นเมืองในหุบเขา รายล้อมด้วยนาข้าวเขียวขจี แล้วยังมีแม่น้ำไหลเอื่อย ให้ชวนชิวๆ ไปกันใหญ่...” (ปานใจ ปันจินดา, 2552: ออนไลน์)

จากนั้นในช่วงต้นทศวรรษ 2540 หลังจากเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ทำให้มีคนหนุ่มสาวจากกรุงเทพฯ เรียกตนเองว่า “creative” ซึ่งทำงานด้านโฆษณา เข้ามาเริ่มต้นชีวิตและหารายได้จากการท่องเที่ยวได้แก่ ธุรกิจเกสต์เฮาส์ ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านขายโปสการ์ดของที่ระลึก โดยใช้เรือไม้ดั้งเดิมของคนท้องถิ่นมาตกแต่งตามความสามารถทางศิลปะ และสร้างความเป็นปาย ผ่านกลิ่นอายของงานศิลปะและการโยกย้ายความงดงามของธรรมชาติ ซึ่งกลุ่มนี้เป็นกลุ่มผู้ประกอบการที่มีวิสัยทัศน์การจัดการท่องเที่ยวรูปแบบศิลปะนำธุรกิจท่องเที่ยว (art-led tourism) ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ได้สร้างบุคลิกให้กับเมืองปาย โดยใช้ความสามารถในการถ่ายภาพและวาดรูปดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้างความเป็นปายขึ้นใหม่ ช่วงปีพ.ศ. 2543 เป็นต้นมา ธุรกิจที่พักในเวียงใต้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีนักลงทุนรายใหญ่จากต่างถิ่นเข้ามาซื้อที่ดินริมน้ำปาย ซื้อที่ดินพัฒนาเป็นรีสอร์ทในตำบลรอบนอกเมืองปาย ได้แก่ เขตตำบลเวียงเหนือ ตำบลแม่ฮี้ และตำบลทุ่งยาว โดยส่วนใหญ่มักเป็นที่ดินที่กระจายตัวอยู่ตามริมแม่น้ำปาย เน้นการจัดการธุรกิจเต็มรูปแบบ มีการวางแผนการตลาด เน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีกำลังจ่ายสูงที่ต้องการความสะดวกสบาย โดยจ้างผู้จัดการรีสอร์ทมืออาชีพที่มีประสบการณ์การทำงานในธุรกิจโรงแรมขนาดใหญ่หรือมีเครือข่ายแน่นแฟ้นกับบริษัทท่องเที่ยวที่มีสาขาในเชียงใหม่และกรุงเทพฯ (ดวงใจ หล่อธนวิชัย, 2549)

จากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวทั้งเรื่องของสนิยมการท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับเรื่อง ‘การพักผ่อนชีวิต’ ที่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการปรับตัวของธุรกิจท่องเที่ยวก็ต้องตอบสนองต่อการพักผ่อนชีวิต เช่น สิ่งอำนวยความสะดวกภายในห้องพัก พาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว

<sup>5</sup> ฮิปปี (Hippie) เกิดมาจากการเคลื่อนไหวของคนหนุ่มสาว เริ่มต้นในสหรัฐอเมริกาในช่วงต้นทศวรรษ 1960 และได้แพร่วัฒนธรรมนี้ไปทั่วโลก ส่วนในประเทศไทย เรียกกลุ่มเหล่านี้ว่า “บุปผาชน” ซึ่งเป็นพวกที่รัก อิสระ เสรีภาพ ทั้งการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ทั้งการแต่งกาย ไม่มีภูมิลำเนา พึ่งพ้อหรือยึดติดกับสิ่งของราคาแพง ซึ่งซึ่งการสะสมความมั่งคั่ง นิยมสุขภาพและยาเสพติดอื่นๆ คาถาประจำใจหนุ่มสาวชาวบุปผาชน คือ “ Turn on Tune in Drop out ” โดย ทิมโมธี เลียร์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า TURN ON คือการเปิดสวิตช์ เดินทางเข้าไปสำรวจจิตใจตนเอง โดยการพาตนเองเข้าสู่ความมึนเมา เพื่อค้นหาความหมายของแก่นแท้ของชีวิต TUNE IN คือการปรับยกระดับจิตใจ มอบความเมตตา กรุณา ความรักแก่ทุกคนเพื่อ สันติสุข DROP OUT คือ การละวางทุกสิ่งอย่าง แล้วเดินทางตามวิถีตน

ตลอดจนกลุ่มของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตทั้งชาวไทยและต่างชาติ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวไทยที่เข้ามาภายใต้การรับรู้เมืองปายผ่านสื่อ ว่าเป็นเมืองโรแมนติก อยู่ท่ามกลางหุบเขา มีธรรมชาติที่สวยงาม หรือที่เรียกกันว่า ‘เมืองยูโทปาย’ รวมทั้งการแสวงหารายได้จากการสร้างสัญลักษณ์เมืองปายลงบนสินค้าชีวิตประจำวัน สถานที่ วัฒนธรรมประเพณีผ่านชีวิตประจำวัน อย่างเช่น การดัดแปลงบ้านเรือนอาคารเก่า เป็นร้านอาหาร เพื่อตอบสนองความโหยหาอดีตจากปัจจุบัน หรือการบรรจุความหมายของเมืองปาย ลงบนสินค้าของที่ระลึก เช่น การพิมพ์ลายคำว่า ‘ปาย 0’ หรือ รูปหลักกิโลเมตร ‘ถนนสาย 1095’ หรือ รหัสไปรษณีย์ปาย ‘58130’ ลงบนเสื้อยืด ไปสการ์ด เพื่อแสดงว่าได้เดินทางมาถึงเมืองปายแล้ว

ปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาหลักที่สำคัญสองประการ คือ ประการที่หนึ่ง ขาดการเตรียมความพร้อมของชุมชนเมื่อมีแรงกระแทกจากกระแสการท่องเที่ยวที่ถาโถมเข้ามาอย่างแรงในช่วงต้นทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ทำให้กลุ่มคนในท้องถิ่นต่างถอยหนีจากปัญหาและไม่ได้มีความรู้สึกร่วมกันว่ามันเป็นปัญหาของสังคม แต่ต่างคนก็ต่างอยู่ในภาวะอึดอัด ซึ่งเป็นเรื่องน่าเศร้าที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชน ประการที่สอง คือ การเติบโตของเมืองปายในยุคกระแสการท่องเที่ยวพีเวอร์ เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทการพัฒนาที่เชื่อว่าการท่องเที่ยวเป็นคำตอบเดียวของทั้งประเทศ ดังนั้นแนวทางหรือนโยบายการพัฒนาทั้งในระดับจังหวัดและอำเภอ จึงมุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากการลงทุนเพียงด้านเดียว แต่ในช่วงเวลาที่ผ่านมา เมืองปาย เผชิญกับปัญหาความไร้ระเบียบของเมือง การครอบครองพื้นที่ทางเศรษฐกิจ ตกอยู่ในกลุ่มผลประโยชน์เพียงไม่กี่กลุ่ม ขณะเดียวกันจากสภาวะการณดังกล่าว ก็ดึงคนในท้องถิ่นให้กลายเป็นแรงงานรับจ้างรายวันหรือผู้ประกอบการรายย่อยเท่านั้น

## บทสรุป

พัฒนาการทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของทุนนิยม ได้ทำให้ชุมชนในระดับเมืองทางภาคเหนือมีความเปลี่ยนแปลง ทั้งกลุ่มทุนภายในและภายนอกท้องถิ่น ตลอดจนรูปแบบของระบบเศรษฐกิจที่มีการลงทุนในกิจการหลายประเภท เช่น การทำไม้ การค้าทางไกล พ่อค้าท้องถิ่น ตลอดจนผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว การพัฒนาเมืองปายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พบว่าพัฒนาทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาแรก รัฐเน้นพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานทั่วไป ได้แก่ ถนน น้ำ ไฟฟ้า รวมทั้งการขยายตัวของหน่วยงานรัฐ ที่เข้ามาสอดส่องควบคุมความเรียบร้อยในพื้นที่ โดยมีฐานะเป็นเมืองขนาดเล็กอยู่ชายขอบของการพัฒนา เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านที่ตั้งที่ปิดล้อมด้วยภูเขา ประชากรส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรมแบบพึ่งพาธรรมชาติ แม้ว่า “ถนนและไฟฟ้า” คือจุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลง อำนาจความสะดวกให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นปัจจัยเสริมให้เกิดการเคลื่อนย้ายคนต่างถิ่นเข้ามาตั้งรกราก มีหน่วยงานราชการเข้ามาเปิดทำการมากขึ้น เริ่มมีร้านค้าขายของชำ ขายสินค้าเครื่องใช้ให้กับข้าราชการท้องถิ่น

ในช่วงต้นทศวรรษ 2530 เกิดความเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตรกรรมแบบยังชีพสู่สังคมเกษตรเชิงพาณิชย์ โดยหันมาให้ความสนใจต่อพืชเศรษฐกิจหลัก ได้แก่ กระเทียมและยาสูบ เพิ่มมากขึ้น ต่อมาได้มีความเจริญเติบโต ลงทุนภาคธุรกิจท่องเที่ยว คนท้องถิ่นมีรายได้จากการขายที่ดินผืนใหญ่แบบยกแปลงให้นักการเมืองและนักธุรกิจที่เข้าไปซื้อเกร็งกำไร ช่วงเวลานี้มีนักลงทุนจากเชียงใหม่และกรุงเทพฯ เข้ามาซื้อที่ดินริมน้ำปาย และหมู่บ้านรอบนอกเมืองปาย จากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่มี

ความสัมพันธ์กับการเติบโตของสังคมเมืองสมัยใหม่ มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคม ของผู้คนที่เข้ามาในพื้นที่ จนกระทั่งในช่วงหลังปีพ.ศ. 2540 เป็นต้นมา พบว่าพลังของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้เปิดโอกาสให้ผู้คนทั่วไปสามารถสะสมทุนทรัพย์ เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างความมั่งคั่งให้กับตนเอง ตลอดจนกระแสการบริโภคนิยมที่ก่อกำเนิดในสังคมไทย ก็เป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มทุนรายใหม่ que เข้ามาช่วงชิงโอกาส โดยใช้ความฉลาดเฉลียวในการปรับเปลี่ยนผลประโยชน์ของตนเองให้เข้ากับเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลง อย่างเช่น กรณีของการขยายกิจการค้าขายของชาวมุสลิมในเวียงใต้ที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินธุรกิจ เพื่อรองรับความต้องการของผู้บริโภค เช่น การให้บริการนักท่องเที่ยวร้านอาหารมุสลิม ร้านเบเกอรี่โฮมเมด หรือ การปรับตัวของผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ทั้งในส่วนของที่พัก ร้านค้ารายย่อย ร้านขายของที่ระลึก ตลอดจนแนวโน้มการสะสมทุนกลับกลายเป็นกลุ่มทุนรายใหม่และกลุ่มทุนท้องถิ่นบางกลุ่มที่ยังคงสามารถดำเนินอยู่ในธุรกิจการค้าและบริการ ซึ่งมีความได้เปรียบในเรื่องของขนาดทุนและทักษะการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา

## References

- Bunyanuphong, S. (1996). The Impact of Tourism Promotion: A Case Study of Mae Hong Son Province. Chiang Mai: Social Research Institute Chiang Mai University (Copy documents).
- Chanon, P. (1986). The role of merchant capitalists on the formation and expansion of capitalism in northern Thailand, 1921-1980. Master of Science in Economics. Chulalongkorn University
- Chiang Mai University Social Research Institute (1982). Economic, social and population characteristics, 1981 of Pai District, Mae Hong Son Province. Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Chomsunthornsawat, C. (1978). Historical study. About forestry operations in northern Thailand from 1896-1932. Master of Arts Degree Thesis HistoryArts Council Chulalongkorn University
- Chuchat, C. (2002). Research report Cows Pioneer of trading in the northern villages of Thailand (1855-1960). Chiang Mai: Center for Local Knowledge.
- Cultural Council of Pai District (2005). Project for searching the history of villages, Pai District, Mae Hong Son Province. University of Technology
- Lothanawanit, D. (2006). State, community funds and sustainable tourism management: a comparative study between Thailand and Japan. Ph.D. Thesis Interdisciplinary field Thammasat University.
- Nakornphan, N. (1997). The Thai - Burma border issue. Bangkok: Foundation for the Social Sciences and Humanities Textbook Project Thammasat University.
- National Human Rights Commission. (2007). Publication documents "Pai community and the process of creating a discourse Committee for Development and Determination of Destiny in Human Rights Guidelines ". Bangkok: National Human Rights Commission
- Ongsakul, S. (2008). Lanna history. 4th edition, Bangkok: Amarin Publishing.
- Pinchinda, P. (2009). "Catching the early people of Pai ... Why is Pai so famous". Accessed on March 3, 2009. Accessed from <http://www.bangkokbiznews.com/travel/list>
- Sethakul, R. (2003). One Century. Northern Village Community Economy (1899-1999). Bangkok: Creative.
- Toshiharu, Y. (2007). Japanese-Thai Friendship Agreement. Translated by Arthorn Funghamasan. Bangkok: Matichon.

### **interview**

- Aranyaphum, D. (2008). Accommodation business in Pai (Interview). Duang Guesthouse Mae Wiang Tai Subdistrict, Pai District, Mae Hong Son Province.
- Busakorn, S. (2008). Chinese Muslims in Pai (interview). House No. 86 Moo 1, Wiang Tai Subdistrict, Pai District, Mae Hong Son Province.
- Jongnan, P. (2008). Teak wood business in Pai (interview). House No. 89, Village No. 1, Mae Wiang Tai Subdistrict, Pai District, Mae Hong Son Province.
- Khængthanyakit, S. (2009). Tobacco Incubation Plant in Pai (interview). House No. 5, Moo 6, Wiang Tai Subdistrict, Pai District, Mae Hong Son Province.
- KhamSom, K. (2008). Population of Pai in the past (interview). House No. 5, Village No. 3, Mae Hi Sub-district, Pai District, Mae Hong Son Province.
- Kiewwin, M. (2008). Population of Pai in the past (interview). House No. 88, Village No. 1, Mae Hi Subdistrict, Pai District, Mae Hong Son Province.
- Lorariyawat, B. Ho Chinese in Pai (interview). House No. 77/1, Village No. 5, Wiang Tai Subdistrict, Pai District, Mae Hong Son Province.
- Toonhla, S. (2008). Population of Pai in the past (interview). House No. 52, Village No. 5, Mae Hi Sub-district, Pai District, Mae Hong Son Province.